

## **Bredase akkers eeuwenoud**



**Bredase akkers eeuwenoud  
4000 jaar bewoningsgeschiedenis  
op de rand van zand en klei**

**onder redactie van  
C.W. Koot en R. Berkvens**

*met bijdragen van*  
R. Berkvens  
C.R. Brandenburgh  
M. Driessen  
H. van Enkevort  
R.D. Hoegen  
H. de Kievith  
L.I. Kooistra  
C.W. Koot  
A.A. Koster  
E. Taayke

Breda, 2004

*Colofon*

ROB Rapportage Archeologische Monumentenzorg 102

Bredase akkers eeuwenoud: 4000 jaar bewoningsgeschiedenis op de rand van zand en klei.

Redactie: C.W. Koot en R. Berkvens

met bijdragen van: R. Berkvens, C.R. Brandenburgh, M. Driessen, H. van Enkevort, R.D. Hoegen, H. de Kievith, L.I. Kooistra, C.W. Koot, A. Koster, E. Taayke.

Technische redactie: L. Laken, M. Vugts.

Aanvullende technische en inhoudelijke redactie: E.C. Mulié & P. van der Kroft.

Tekenwerk: A. Schut, J. Harmanus, P. van der Kroft, C. Meyer.

Fotografie: F. Sonnega, A. Schut, R.J. Elburg.

Bewerking afbeeldingen: I/O-Graph, Utrecht.

Opmaak: I/O-Graph, Utrecht.

Drukwerk: PlantijnCasparie, Almere

© Gemeente Breda, 2004

ISBN 90-5799-056-3

Omslag: K. Wilson: impressie van het landschap in de IJzertijd

Dit boek is tevens deel 1 in de reeks ErfgoedStudies Breda.



## Inhoud

Voorwoord	ix
1 Inleiding	1
<i>C.R. Brandenburgh</i>	
1.1 Inleiding	1
1.2 Van bestemmingsplan tot opgraving: archeologisch onderzoek in relatie tot de ruimtelijke ordening	2
1.3 Doelstellingen van onderzoek en rapportage	9
1.4 Administratieve gegevens van de onderzochte locaties	11
1.5 Leeswijzer	11
1.6 Organisatie en dankwoord	12
2 Formatieprocessen: de genese van archeologische data	15
<i>C.R. Brandenburgh &amp; L.I. Kooistra</i>	
2.1 Inleiding	15
2.2 De waardebepaling van de archeologische bronnen	16
2.3 De operationalisering van de onderzoeksdoelstellingen	19
2.4 Uitwerking en analyse	28
2.5 Evaluatie en conclusies	35
3 Landschap en vegetatieontwikkeling	37
<i>C.R. Brandenburgh &amp; L.I. Kooistra</i>	
3.1 Inleiding	37
3.2 Het abiotisch landschap	38
3.3 Vegetatiegeschiedenis	43
3.4 Conclusie en vergelijking met andere microregio's in Brabant	52
4 Bewoningsporen uit de periode Laat-Neolithicum – Midden-Bronstijd (2850-1100 v.Chr.)	55
<i>R. Berkvens, C.R. Brandenburgh &amp; C.W. Koot</i>	
4.1 Inleiding: de archeologische prelude van de bewoningsgeschiedenis	55
4.2 Huizen	57
4.3 Bijgebouwen	63
4.4 Waterkuilen	65
4.5 Kuilen	67

4.6	Vier begravingen uit de Midden-Bronstijd	73
4.7	Conclusies en slotbeschouwing	75
5	Materiële cultuur uit de periode Laat-Neolithicum – Midden-Bronstijd	79
	<i>A.A. Koster, E. Taayke &amp; R. Berkvens</i>	
5.1	Inleiding	79
5.2	Metaal	79
5.3	Aardewerk	80
5.4	Natuursteen	84
5.5	Vuursteen	87
6	Bewoningssporen uit de periode Late Bronstijd – Midden-IJzertijd (1100-400 v.Chr.)	94
	<i>R. Berkvens</i>	
6.1	Inleiding: Breda-West krijgt vorm	94
6.2	Sporen en structuren	96
6.3	Huizen	99
6.4	Bijgebouwen en spiekers	118
6.5	Waterputten en waterkuilen	130
6.6	Kuilen	138
6.7	Conclusies en slotbeschouwing	147
7	De urnenveldgraven en jongere begravingen	151
	<i>R. Berkvens</i>	
7.1	Inleiding: de historisch-archeologische context	151
7.2	De graftypen in Breda-West	153
7.3	Grafstructuren op Emerakker	157
7.4	Grafstructuren op Huifakker	157
7.5	De dodenakker op Steenakker	158
8	Het aardewerk uit de periode Late Bronstijd – Midden-IJzertijd	167
	<i>E. Taayke</i>	
8.1	Late Bronstijd (ca. 1100/1050 - 800/750 v.Chr.)	167
8.2	Aardewerk uit de Vroege IJzertijd	168
8.3	Midden-IJzertijd	176
9	Materiële cultuur uit de periode Late Bronstijd – Midden-IJzertijd	179
	<i>R. Berkvens</i>	
9.1	Inleiding	179
9.2	Metaal en metaalbewerking	179
9.3	Voorwerpen van klei	181
9.4	Natuursteen	184
10	De laat-prehistorische bewoning: interpretatie en conclusies	191
	<i>R. Berkvens &amp; L.I. Kooistra</i>	
10.1	Inleiding	191
10.2	Chronologie en verspreiding van de bewoningssporen	192
10.3	De landbouwgeschiedenis van Breda-West in de late prehistorie	195
10.4	Het laat-prehistorisch cultuurlandschap	199
10.5	Economie	207
10.6	Enkele opmerkingen in een regionaal perspectief	208
11	Bewoningssporen uit de periode Late IJzertijd – Romeinse Tijd (250 v.Chr. - 450 n.Chr.)	211
	<i>R.D. Hoegen</i>	
11.1	Inleiding	211
11.2	Huisplattegronden	212

11.3	Spiekers en bijgebouwen	240
11.4	Hutkommen	246
11.5	Waterputten en waterkuilen	252
11.6	Kuilen	263
11.7	Greppels	268
12	Het handgevormde aardewerk uit de periode Late IJzertijd – Romeinse Tijd	273
	<i>E. Taayke</i>	
12.1	Late IJzertijd (250-12 v.Chr.)	273
12.2	Vroeg- en Midden-Romeinse Tijd (7 v.Chr. - 270 n.Chr.)	274
12.3	Laat-Romeinse Tijd (270-450 n.Chr.)	277
13	Het gedraaide aardewerk uit de Romeinse Tijd	281
	<i>H. van Enckevort</i>	
	Met een bijdrage van M. Driessen over versierde terra sigillata	
13.1	Inleiding	281
13.2	Terra sigillata	282
13.3	Belgische waar	287
13.4	Geverfd aardewerk	293
13.5	Gladwandig aardewerk	296
13.6	Amforen	299
13.7	Wrijfschalen	301
13.8	Dolia	306
13.9	Ruwwandig aardewerk	308
13.10	Waaslands aardewerk	316
13.11	Varia	339
13.12	Het 'romeinse' aardewerk van Steenakker en Huifakker	341
14	Voorwerpen van metaal, glas, steen en aardewerk uit de Late IJzertijd en de Romeinse Tijd	359
	<i>R.D. Hoegen, A.A. Koster &amp; H. van Enckevort</i>	
14.1	Inleiding	359
14.2	Glas	359
14.3	Metaal	362
14.4	Steen	369
14.5	Baksteen	373
14.6	Keramische voorwerpen	375
15	De Romeinse Tijd: interpretatie en conclusies (synthese)	377
	<i>R.D. Hoegen, L.I. Kooistra &amp; C.W. Koot</i>	
15.1	Inleiding	377
15.2	Fasering en verspreiding van bewoningssporen	378
15.3	De landbouwgeschiedenis van Breda-West in de vroeg-historische tijd	382
15.4	Van nederzettingpatroon naar nederzettingssysteem; de bewoninggeschiedenis van Breda-West	387
16	Nederzettingssporen uit de Vroege Middeleeuwen (450-1050 n.Chr.)	397
	<i>R. Berkvens &amp; E. Taayke</i>	
16.1	Inleiding: de historisch-archeologische context	398
16.2	Steenakker	400
16.3	Huifakker	412
16.4	Emerakker	416
16.5	Handgevormd aardewerk	418
16.6	Slotbeschouwing	418

17	Nederzettingssporen uit de Late Middeleeuwen (1050-1500 n.Chr.)	425
	<i>R. Berkvens</i>	
17.1	Inleiding: de historische context	425
17.2	Huisplattegronden, bijgebouwen en kuilen	428
17.3	Spitsporen	431
17.4	Greppels	431
17.5	Karrensporen	432
17.6	Slotbeschouwing	434
18	De sporen van het beleg van Breda in 1625 en 1637	437
	<i>R.D. Hoegen &amp; H. de Kievith</i>	
18.1	Inleiding	437
18.2	De greppels van de belegeringslinies	437
18.3	Het legerkamp uit 1637 op Steenakker	443
18.4	Materiële cultuur	449
18.5	Slotbeschouwing	457
	Nawoord	459
	Literatuur	461
	Bijlagen	
1	Onderzoeksteam	485
2	Interne rapporten en artikelen	487
3	Catalogus metalen voorwerpen	489
4	Botanie	497
5	Handgevormd aardewerk	CD-ROM
6	Gedraaid aardewerk	CD-ROM
	Kaartbijlagen	
1	Late Bronstijd – Midden-IJzertijd	
2	Late IJzertijd – Romeinse Tijd	
3	Moskes, alle-sporenkaart	CD-ROM
4	Steenakker, alle-sporenkaart	CD-ROM
5	Huifakker, alle-sporenkaart	CD-ROM
6	Adr. Klaassenstraat, alle-sporenkaart	CD-ROM
7	Emerakker, alle-sporenkaart	CD-ROM



## Voorwoord

In Breda, dat bekend staat als de stad van de Nassaus, is nog veel historie in het stadsbeeld herkenbaar. Breda-West daarentegen is de laatste jaren door grootschalige nieuwbouwprojecten en de aanleg van nieuwe infrastructuur als de HSL en de verbreding van de A16 volledig veranderd. Van oorsprong was dit gebied sterk agrarisch. Het Bredase landschap was het resultaat van een eeuwenlang verfijnd samenspel tussen de boer, zijn dieren, de natuur en het milieu. In de twintigste eeuw veranderde het landschap in een tuinbouwgebied en tenslotte in een bedrijventerrein. Namen als Steenakker, Huifakker, Emerakker en Kesteren, die al voorkomen vanaf de Middeleeuwen, vertellen over het ontstaan en het gebruik van het landschap. En voor wie er nog oog voor heeft, geven deze namen blijk van een levend verleden.

Het is de verdienste van Guido van den Eynde – van 1984 tot en met 2001 stadsarcheoloog van Breda – dat de opgravingen in een betrekkelijk korte tijdsspanne zijn uitgewerkt en in boekvorm kunnen verschijnen. Toen er begin jaren negentig plannen waren om in Breda-West nieuwe bedrijventerreinen te ontwikkelen, greep hij de gelegenheid aan om onderzoek te doen naar het bodemarchief in het buitengebied. Het gemeentebestuur toonde zich ten volle bewust van zijn verantwoordelijkheid voor het Bredase culturele erfgoed door deze opgravingen mogelijk te maken. In een prijzenswaardige en enthousiaste samenwerking met talloze vrijwilligers van binnen en buiten onze gemeente, met studenten van verschillende universiteiten en archeologen van onze eigen afdeling archeologie zijn de opgravingen uitgevoerd. De zo vele handen die zijn uitgestoken om het onderzoek tot een goed resultaat te brengen, tonen aan dat geschiedenis leeft in onze gemeenschap.

De resultaten van het onderzoek waren boven verwachting. Archeologisch was er tot op heden weinig bekend over de vroegste bewoningsgeschiedenis van het westelijk deel van de provincie Noord-Brabant. Deze kennislacune was vooral te wijten aan het tot voor kort vrijwel ontbreken van archeologisch nederzettingsonderzoek in deze regio. De opgravingen in Breda-West, waarbij nederzettingssporen vanaf de Midden Bronstijd tot in de Late Middeleeuwen zijn aangetroffen, vormen een eerste belangrijke aanzet voor de opvulling van deze gesignaleerde lacune en illustreren duidelijk het archeologisch potentieel van de regio. Dankzij de resultaten van de opgravingen in Breda-West kan de kennis van de geschiedenis van Breda nu in één klap met meer dan 3000 jaar worden uitgebreid. Dit onderzoek stelt ons in staat om een boeiend inzicht te geven in het leven van zijn bewoners vanaf de prehistorie tot in de Late Middeleeuwen. De betekenis daarvan reikt tot ver buiten de grenzen van onze gemeente. Negen jaar na het begin van de opgravingen in de omgeving van het NAC-stadion op Emerakker is het tijd voor een publicatie over de archeologische vondsten die in Breda-West zijn gedaan.

De grootschalige nieuwbouw en infrastructuur in het westen van Breda betekenden een forse aantasting van het oude cultuurlandschap. De archeologische begeleiding hiervan vormde enerzijds een enorme uitdaging voor de archeologische monumentenzorg en anderzijds een mogelijkheid om de achterstand in de archeologische kennis over de bewoningsgeschiedenis van West-Brabant in te lopen. Het werk is echter nog niet af. Op sommige plaatsen kan en moet nog verder onderzoek worden verricht. Dat vraagt tijd, geld en energie. Op andere plaatsen is het mogelijk om het archeologisch erfgoed te behouden en te beschermen, zodat het als een bron van kennis bewaard blijft. Daarnaast dient een zichtbaar en herkenbaar verleden ook als bron van inspiratie en is het een reden om trots op te zijn voor de mensen die er nu wonen en werken. Het verrassend rijke bodemarchief dat tevoorschijn is gekomen tijdens de opgravingen, vraagt om een coherente visie voor het onderzoek

van bedreigde vindplaatsen in de toekomst. Daarbij dienen beheer en onderzoek binnen een regionaal kader te worden geplaatst waarbij het cultuurlandschap het uitgangspunt is.

Dit boek is ook een blijk van de rijke geschiedenis van Breda en het maakt onze gemeente nog meer tot een bijzondere woonplaats met een bijzonder karakter. Ik wens U veel genoegen bij het lezen van deze belangwekkende publicatie die hopelijk gevolgd zal worden door een vervolgpresentatie van de resultaten van het verdere archeologische onderzoek in onze gemeente. De geschiedenis van Breda-West en de mensen die er geleefd hebben is hierbij vastgelegd. Dat is van belang voor hen die al tijden hier wonen, maar ook voor alle nieuwkomers. Het biedt een mogelijkheid om zich hier verder thuis te voelen.

Drs. A.C.A.M. Adank

Wethouder Economische zaken, Cultuur en Grondbedrijf, gemeente Breda